

Egy vita árnyékában: Kisfaludy Sándor megjelenése Kisfaludy Károly és Kazinczy Ferenc leveleiben

Kisfaludy Sándor és Kazinczy Ferenc nyelvújítás körüli vitája ismert és jelentős eleme a magyar irodalomtörténetnek.¹ Kevés szó esik azonban ennek tárgyalásakor Kisfaludy Károlyról, Sándor öccséről. Pedig Szemere Pál kifejezetten rá hivatkozott abban a Kazinczynak írt levelében, melyben megpróbálta meggyőzni széphalmi barátját, hogy hagyja ki a *Himfy* című, meglehetősen konfrontatív epigrammát a *Tövisek és virágok*ból: „Kisfaludy Károly, testvére Sándornak, nékem Pesten laktomban Vidánk körül ismerősem, dicsekedve beszélé hogy Kisfaludinak falán Petrarcának képe függ Kazinczytól, ilyen forma felül írással: Himfynek, a' Magyar Petrarcának, csudálója Kazinczy. Hát ez nem sugallhatna e valamit?”² Kazinczy nem hallgatott Szemerére, az epigrammakötetbe végül bekerült a Himfy-verseket bíráló epigramma.

Fél évtizeddel később maga Kazinczy Ferenc is kapcsolatba került Kisfaludy Károlyval. Levelezésük 5-5 darab 1820 és 1823 között keletkezett levélből áll, legalábbis ennyiről van tudomásunk. Kazinczy monumentális levelezése mellett Kisfaludy Károlyé eltörpül, pár száz tételre rúg, ami annak köszönhető, hogy „míg Kazinczy irodalomszervezésének a levelezés bizonyult a legcélszerűbb eszközének, az irodalmi középponttá »fejlődő« Pesten élő és munkálkodó Kisfaludy Károly messze nem tulajdonított oly jelentőséget a levelezésnek, mint Kazinczy.”³ A fent említett levelekben Kisfaludy Sándor neve is rendre megjelenik, hol nyíltan, hol csak utalásszerűen.

A következőkben Kisfaludy Károly és Kazinczy Ferenc leveleiből emelek ki néhány részletet, hogy bemutassam, miképpen jelenik meg kettejük párbeszédében Kisfaludy Sándor. Hogyan befolyásolja az ő személye Kisfaludy Károly és Kazinczy viszonyát, s miképpen hat vissza ez a viszony Kisfaludy Sándor és Kazinczy Ferenc a korszakot is meghatározó kapcsolatára. Ezzel pedig a 1820-as évek kulturális működésére is rálátás nyílik. Egy átmeneti időszakéra, melyben a jelentőségükből fokozatosan veszítő irodalmi levelezések és az egyre inkább felértékelődő személyes kapcsolattartás egyaránt hatást gyakoroltak az írói kapcsolatok fenntartására és a kulturális élet megszervezésére.

Kisfaludy Károly, bár Szemere már az 1810-es években megemlíttette egynémely levelében, csak azután kereste fel saját maga Kazinczy Ferencet, hogy ismertté vált drámáival. Az első levele idején már ünnepezt drámaíró volt, de még nem az a nagy irodalomszervező, aki az új nemzedék élére állt a 19. század második évtizedében. Kisfaludy Sándor nevét Kazinczy említi először Károly első levelére írt válaszában:

„Örömemet a' Te szereteteden neveli az a' gondolat, hogy szerencsétlen öszveakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dicsekedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, 's nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem őtet kancsal szemekkel. Mint Szerellem' Dallosa ő nekem mindég nagy marad, 's én nem ismerek Írót, a' ki együtt

¹ A dramaturgia kialakulásának okáról és alapvető hiányosságairól Czifra Mariann írt mélyreható elemzést. Ld. CZIFRA Mariann, *Kazinczy Ferenc és az ortológusok, Árnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmában*, Budapest, Ráció Kiadó, 2013.

² Szemere Pál Kazinczy Ferencnek, Lasztóc, 1816. január 30. = KazLev XIII, 3116. lev., 454.

³ FRIED István, *Kisfaludy Károly „irodalompolitika”-ja* = F. I., *Magyar irodalom(történet), Fejezetek a magyar irodalmi modernség történetéből*, Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2010, 25.

bírna, vagy egygyütt bírt volna minden tökélyt, 's annyira elhomályosítana minden másokat, hogy mellette az igaz fény ne ragyoghasson.”⁴

Kazinczy tekintélyét növelte, hogy irodalmi ellenlábásának öccse nála jelentkezett verseivel, hozzá fordult beavatásért.⁵ Válaszlevelében a Kisfaludy Sándorral való viszonyára külön kitért, noha Kisfaludy Károly egyetlen szót sem szolt bátyjáról. Igaz, ha nem is teljes bizonyossággal, de a „nem egy ösvényen járunk” részlettel párhuzamba állíthatjuk Kisfaludy levelének azon részét, miszerint: Kazinczy „felemelkedve a tudoska ösvényrül, mélyebben betekéntett volna a Művészség Templomába.”⁶ Talán Kazinczy erre a mondatra fűzte fel válaszában a Kisfaludy Sándorra vonatkozó részt.

Kisfaludy mondatában van egy részlet, amelyet Kazinczy érthetett a Sándorral való vitájára, s könnyen interpretálhatta úgy, hogy Károly mellette foglalt állást ezzel: „Nincs Hazámban, kit nyugtobb szívvel mernék magam felett Birónak – meg hívni, mint Tek. Urat, kinek az Irígység, és rágalmozás törjei annyiszor le perkettek [!] mellyérül.”⁷ Először Kazinczyt mint elsőszámú műértőt jelöli meg, ezzel pedig legitimálja Kazinczy recenzióját a Himfy szerelmeiről. Másodsor pedig minden Kazinczyval való szembehelyezkedést irigységnek és rágalmozásnak nevez, amellyel Kazinczy nézőpontjának helyességét erősíti. Így nem várt helyről kap megerősítést igaza felől. Kazinczy a válaszában is azt hangsúlyozta, hogy bármennyire értékeli Sándort, nem kivételezhet vele, mikor megítéli.

Kisfaludy Károly sikeres kapcsolatfelvételét így az a tény is segítette, hogy ő Kisfaludy Sándor öccse. Kazinczy pozitív válaszát követően Károly joggal feltételezhette, hogy az *Aurorához*, újonnan indítani szándékozott irodalmi almanachjához való felkérését is szívesen fogadja majd, ám csalatkoznia kellett. Húvös levél érkezett válaszként Kazinczytól második levelére, ahogy Horváth János találóan rámutatott: „a széphalmi mester, csak »Tekintetes úrnak« szólítva a nemrég még »nagy fényű« férfiút; verssel nem szolgálhat az *Aurora* számára, mert ami volt, azt már elküldte Igaz Sámuelnek, talán kérje attól a feleslegest.”⁸ A válasz hidegségének okát ezúttal Kazinczy egy másik levelezőpartnerének leveléből ismerhetjük meg. Igaz Sámuel ugyanis már 1820 októberében felkereste Kazinczyt. Számot adott arról, hogy szándékában állt már előző évben almanachot kiadni, de Kisfaludy Sándor pénznyereményének erre a célra való felajánlása után úgy látta, hogy ezt megcsinálják nélküle is a pestiek; azonban most egy hiteles informátor még évekre való késést előjelez a pestieknél, úgyhogy mégis saját kézbe veszi az almanach elkészítését.⁹ Kazinczy egyrészt azt gondolhatta, Kisfaludy Károly értesült Igaz szándékáról, s csak ezért gyorsítja fel a pesti almanach munkálatait, keresztbe téve így egy jó kezdeményezésnek, másrészt talán úgy vélte, megbízhatatlan figura, ha évek alatt sem tudta megcsinálni az almanachját, harmadrészt pedig, s esetünkben ez a legfontosabb: Kisfaludy Sándor neve a támogatók között gyanúsan csenghetett neki.

A hideg válaszevél nem véletlenül kitért Sándorra is: „Ez az Almanach a' Szép-Nem kedvéért adatnék-ki leginkább; illő tehát hogy a' Szerelem' Énekei is találtassanak benne. Poesisünk e' részben kevésbbé gazdag mint óhajtánunk lehet és kell. Bár a' Tekint. Úr nagyfényű testvére effélékkel gazdagítaná az Almanachot.”¹⁰ Bár Kisfaludy Sándorra igen pozitív jelzöt használ („nagyfényű”, épp mint amit Kisfaludy Károlyra is aggatott első levelében), Kazinczy itt mégsem a dicséretét fejezi ki, elég határozottan arra utal Károlynak, hogy forduljon a bátyjához, ha verseket akar. Kazinczy információi alapján Kisfaludy Sándor és pénze állhat az *Aurora* hátterében, amelyről Kisfaludy Károly a levelében egy szót sem ejtett. Feltételezhette, hogy az idősebb Kisfaludy testvér ízlésvilágát közvetíti majd a kiadvány.

Kisfaludy Károlynak következő levelével sikerült tisztáznia a helyzetet, alázatos hangvétellel,

⁴ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1820. március 29. = KazLev XVII, 3840. lev., 116.

⁵ A hírt tovább is adja nem sokkal ezután Kis Jánosnak. Ld. Kazinczy Ferenc Kis Jánosnak, Széphalom, 1820. április 10. = KazLev XVII, 3845. lev., 136.

⁶ Kisfaludy Károly Kazinczy Ferencnek, Pest, 1820. március 15. = KazLev XVII, 3838. lev.

⁷ Uo.

⁸ HORVÁTH János, *Kisfaludy Károly = Horváth János összes irodalomtörténeti munkái*, kiad. KOROMPAY H. János és KOROMPAY Klára, III., Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 717.

⁹ Igaz Sámuel Kazinczy Ferencnek, Bécs, 1820. október 24. = KazLev XVII, 3909. lev., 265-266.

¹⁰ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1821. január 20. = KazLev XVII, 3940. lev., 372.

tanítványi elköteleződéssel szólta Kazinczyhoz.¹¹ Olyannyira meggyőző volt a levele, hogy nemcsak visszanyerte Kazinczy jóindulatát, aki válaszlevelében már újra sokkal közvetlenebb módon, „Édes kevélységem”-nek¹² szólította őt, hanem még hatással volt Kazinczy és Kisfaludy Sándor viszonyára is. Kazinczy ugyanis ezt követően levélben kereste fel Kisfaludy Sándort, és békejobbot nyújtott neki, aki erre írt, hosszan kifejtett válaszlevelében (mely éles kontrasztban áll Kazinczy tömör levelével) el is fogadta azt.¹³

Kazinczy egyrészt ezután sokkal pozitívabban nyilatkozott Kisfaludy Sándorról Károlynak írt üzenetében, melyben megköszönte az *Aurora* tiszteletpéldányát: „A' bátyád Dobozyja valóban igen szép, a' Nemzeti Éneknek pedig óhajtom, hogy azt minden Magyar tanulja-el, 's reggeli és estveli könyörgése mellett mondja el teljes szívből, teljes lélekből és minden erejéből.”¹⁴ Másrészt a hír pesti terjesztésével igazi bizalmaskodó gesztussal Kisfaludy Károlyt bízta meg: „Most pedig, eggyik nagy kevélysége az én életemnek, jer, 's halld tőlem azt az örömdetes hírt, hogy Sándor bátyád erántam meg van engesztelve. Hagyd tudnom ezt azokkal a' kik engem szeretnek, hogy osztozhassanak örömemben.”¹⁵ Kisfaludy Károly igazi beavatottként jelenik meg itt, aki nemcsak tudja, kik azok, akik Pesten Kazinczyt „szeretik”, hanem ő maga a kiválasztott, aki informálhatja Kazinczy örömről őket.

Kazinczy utolsó ránk maradt Kisfaludynak küldött levelében is dicséri Kisfaludy Sándor *Aurora*-ban megjelent regéjét.¹⁶ Ebben a levelében ír Kazinczy az *Aurora* riválisával, a *Hébével* és annak szerkesztőjével, Igaz Sámuellel való kapcsolatáról, s szabadkozik amiatt, hogy csak Igaz almanachja kapcsán hallatta a hangját.¹⁷ Ez a levél készítette Kisfaludy Károlyt arra, hogy ő maga is valljon az *Auroráról* s így bátyja az *Aurora* megalapításában betöltött szerepéről is: „Kis jószágomba utazván Sándorral értekeztem szándékomról: hogy tudniillik Literaturánkat egy zsebkönyv kiadása elősegíthetné, 's én eltökéltem annak eszközését. Ő Doboziát általadta, azon felyül az ugyan akkor nyert 400 forintot a Marczibányi fundatiojából ezen célra szánta.”¹⁸

Ezután aztán elmaradtak a levelek, vagy ha írtak is egymásnak, nem tudunk róla. Kisfaludy Károly nem bizonyult igazán hű tanítványnak, inkább a saját útját járta.¹⁹ Az 1820-as évek elején folyó levelezésben egyszer sem válik központi elemmé Kisfaludy Sándor személye vagy a Kazinczy Ferencsel folytatott irodalmi vitája, ugyanakkor a téma mégis végig jelen van. A felsorakoztatott példák szép ívet rajzolnak ki a három literátor kapcsolatáról, meglehetősen összetett, gyakran ellentmondásos viszonyaik egymásra hatásáról és ezen keresztül a korszak kulturális életének mozgásairól.

¹¹ „Nagy érdemű férjfiu! Kedves barátom! Engedd az érdemetlennek hogy ezen hangon felszólj hozzád, és baráti szívét, mely érdemidet egész tellyében érzi, ujonnan ajánlja...” Ld. Kisfaludy Károly Kazinczy Ferencnek, Pest, 1821. május 13. = KazLev XVII, 3975. lev., 444.

¹² Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1821. május 29. = KazLev XVII, 3979. lev., 455.

¹³ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Sándornak, Széphalom, 1821. augusztus 20. = KazLev XVII, 4007. lev., 523.; Kisfaludy Sándor Kazinczy Ferencnek, Sümeg, 1821. október 20. = KazLev XVII, 4016. lev., 548-552.

¹⁴ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1822. február 16. = KazLev XVIII, 4051. lev., 37.

¹⁵ Uo.

¹⁶ „A' bátyád' Regéje, a' Te vissza vissza néződ [...] nagy fényei Literaturánknak.” Ld. Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1822. december 31. = KazLev XVIII, 4144. lev., 226.

¹⁷ „Hogy igaz velem atyja (iskolai társam) által szoros összefüggésben van; hogy midőn Zsebkönyve kiadásáról gondolkozott, tanácsomat kérte és azt mind Zsebkönyvében mind Hébejében követte, hogy Verseim' Csomóját neki felküldöttem, hogy én nem vagyok igen termékeny Verselő, és így sokat nem adhatok — mind ezt fogod tudni: de nem azt, hogy valamint Hébe felől szállék a' Kurír' Leveleiben forró ömledezéssel, úgy szállék, 's talán még forróbban, Auróra felől is, 's nem az én hibám, 's nem egészen az Igazé, hogy ezt az utóbbat a' Kurír fel nem vette.” Ld. Uo.

¹⁸ Kisfaludy Károly Kazinczy Ferencnek, Pest, 1823. január 10. = KazLev XVIII, 4148. lev., 233.

¹⁹ Legelső levelében még kérte, hadd ajánlhassa Kazinczynak a várnai csatáról írt drámáját, második levelében szabadkozott, hogy már kész van, de még nem lehet kiadni. Később pedig már szóba sem hozta. Nem véletlenül, ugyanis a dráma sohasem készült el. Fried István szerint: „Túláságosan kézenfekvőnek tetszhet annak kijelentése, hogy időközben meggondolta magát, nem kívánta a letűnő irodalmi »vezér« pozícióját erősíteni, hiszen e vezérségre maga pályázott. Ennél bonyolultabb (és valószínűbb) annak feltételezése, hogy olyan drámát nem szándékozott már írni, amelyet problémamentesen Kazinczynak ajánlhat.” Ld. FRIED, *i.m.*, 26.